

CULTUROLOGY

Божко Л.Д.

Література подорожей XVIII-XIX ст. та її вплив на формування культурних змістів свого часу

*Божко Любов Дмитрівна, кандидат історичних наук, доцент, докторант
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна*

Анотація. В статті простежено зміни, які відбувалися в розвитку літератури подорожей протягом XVIII-XIX ст. та з'ясовано вплив подорожнього дискурсу на формування нових культурних змістів, зокрема на розвиток туризму. Проаналізовано розвиток літератури подорожей у Великобританії – батьківщині туризму. Відмічено роль літератури подорожей як найважливішого поля обговорення та поширення головних ідей імперського проекту Великобританії. Виявлено зародження та зріст комерційного попиту на універсальний довідник-путівник.

Ключові слова: література подорожей, подорожні нотатки, Великобританія, роботи британських мандрівників, Королівське географічне товариство, літературна подорож, путівник

Вступ. У XVIII ст. відбулися значні зміни суспільного життя. Збільшилися масштаби подорожей: буденними стали кругосвітні подорожі. Сотні судів щорічно стали перетинати акваторії Тихого, Атлантичного і Індійського океанів. Міжнародна торгівля постійно вдосконалювалася, а діяльність торговельних компаній охопила всі великі території і залучила до неї велику кількість людей. У добу Просвітництва все частіше стали організовувати експедиції з суто науковими цілями, почалося планомірне вивчення материків. Різко інтенсифікувалися, як міжнародні контакти, так і пересування усередині окремих держав. Цьому сприяв і такий чинник, як вступ ряду країн в індустріальну стадію розвитку. У виробництво стала втягуватися все більша кількість людей. Підвищення якості та рівня життя певної частини населення активізувало такі види подорожей, як науковий, пізнавальний і рекреаційний види туризму, які вже з кінця XIX ст. набули масового характеру. На тлі цих суспільних змін найбільшої популярності в літературі набула література подорожей.

Поступова зміна уявлень про світ призвела до зміни маршрутів подорожей та предмета опису. Художній простір літератури розширився: до релігійних мотивів додалися світські теми, які поступово стали витіснити “Ходіння”. Популярності набув інший жанр – документальний – “подорожі” або “подорожні нотатки”, який давав широкий простір як для зображення картин соціального побуту і звичаїв, так і для глибоких соціально-політичних узагальнень. Особливої популярності література подорожей набула в Європі, зокрема в Великобританії, і виходила з друку величезними тиражами. Можна вважати, що література подорожей активно впливала на формування самосвідомості тогочасної людини, зокрема, на самоідефікацію національної самосвідомості і тому дослідження її розвитку та впливу на розвиток суспільства є досить актуальною темою.

Короткий огляд публікацій з теми. Як відомо, описи подорожей і туристичних історій присутні в кожній культурі [22] і в усіх існуючих літературних формах [14, 20]. Велика кількість вчених зверталися до теми дослідження літератури подорожей, але вивчення літератури подорожей довгий час велося переважно філологами та літературознавцями [3, 4, 7, 8].

Сьогодні література подорожей вивчається вченими різних наукових напрямів з акцентом на ряді деяких

тематичних ракурсів. Інтерес до літератури подорожей особливо відчувається на Заході. Ціла низка вчених вивчали “подорожні нотатки” з метою дослідження присутності окремих аспектів туризму в оповіданнях про мандрівки [17, 23, 27], інші – зосередили свою увагу на мандрівних і туристичних історіях, що оповідалися на різних етапах мандрівки [18, 24, 32]. Предметом дослідження також став подорожній дискурс, присутній в популярних засобах масової інформації, таких як путівники, онлайн-відео чати [13, 33]. Для сучасного подорожнього дискурсу характерна важливість малюнку, живопису або фотографії [31]. Існуючі дослідження показали, що подорожній дискурс важливий не тільки як компонент для особистісної та колективної ідентифікації, а і для осмислювання набутого туристичного досвіду, отриманого в процесі спостереження, переживання, запам'ятовування тощо. Натомість недостатньо висвітленими залишаються питання впливу літератури подорожей на формування нових культурних змістів різних періодів розвитку суспільства.

Мета статті – простежити зміни які відбувалися в розвитку літератури подорожей протягом XVIII-XIX ст. та з'ясувати вплив подорожнього дискурсу на формування нових культурних змістів, зокрема на розвиток туризму.

Матеріали і методи. Теоретико-методологічну основу роботи становлять праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, що присвячені загальним проблемам жанру подорожі, мотиву мандрування та туризму. При дослідженні застосовувалися культурологічний підхід, діахронний та системний методи.

Результати та їх обговорення. Після культурних революцій початку XVIII ст. суспільство прийшло в рух, відчувало необхідність культурного освоєння “іншого світу”. Чужий простір і культура стали джерелом для порівняння свого і чужого, зіставлення і аналітичних міркувань.

Бажання людини дізнатися якомога більше про ті місця, які він збирається відвідати під час подорожі, у всі часи було природним і зрозумілим. Проте можливості отримати інформацію про країну, її історію, природу, культуру, мораль і звичаї жителів у мандрівника довгий час були дуже обмежені. У XVIII ст. відомості такого роду він міг отримати з публікацій подорожніх нотаток, щоденників, мемуарів або листів

співвітчизників, які відвідали інші країни. Записки мандрівників відбивали враження та настрої авторів, містили роздуми і міркування з приводу побаченого, що дозволяє розглядати їх як твори особливого жанру художньої літератури [10, 21].

Численні географічні відкриття Нового часу сприяли появі публікацій про нові і незвідані землі, які стали користуватися надзвичайною популярністю [1]. Найбільша кількість публікацій з історії окремих країн припадає на Францію, Німеччину та Великобританію. Подорожні нотатки документально точно відображали те, що бачив і чув мандрівник, а також суб'єктивне сприйняття дійсності крізь призму особистого досвіду, що неминуче викликало певні художні узагальнення. Тому ми можемо сказати, що специфікою жанру літератури подорожей став тісний зв'язок з внетекстовими категоріями – культурними і соціальними.

Однією з країн, де література подорожей набула особливої популярності, була Великобританія. У XVIII–XIX ст. акт подорожі для англійців був тісно пов'язаний з написанням “подорожі”. На думку російського дослідника В.М. Гумінського популярність цього жанру у Великобританії пояснювалася “розвинутою географічною прозою, в якій традиції документальної літератури епохи Великих географічних відкриттів були особливо сильні” [2]. Недаремно сучасні дослідники вважають що корені сучасного туризму “лежать у культурній та інтелектуальній, економічній і соціальній історії Британії” [9].

Поширення на початку XIX ст. романтичного світогляду і одночасно оформлення індустрії туризму сприяли тому, що твори про подорожі мали широкий попит. У популярних журналах “Edinburg Review” і “Quarterly Review” регулярно з'являлися коментарі і дискусії про ту, чи іншу, “подорож”. У журналі “The Globe and Traveller” містилися звіти про подорожі, розповіді про різні країни, огляди травелогів.

Вимоги читачів до інформаційної насиченості літератури подорожей збільшувалися. Відомий дослідник Р. Бертон в 1858 р. писав – “Якщо раніше читаюча публіка була задоволена сухими подробицями звичайних відкриттів і приходила в захват від згадки про кілька широт і довгот, то тепер ... запити зросли. ... Від мандрівника чекають, що він буде записувати метеорологічні та гідрометричні дані ... стріляти і виготовляти опудала птахів і звірів, збирати геологічні зразки, добувати відомості про політику і торгівлю, розвивати науку етнологію, що нещодавно з'явилася, вести щоденники ... оформляти довгі звіти, які не дали б заснути членам Королівського географічного товариства на вечірніх засіданнях” [15].

В Англії вікторіанського періоду збір відомостей про різні регіони Землі стає завданням національного значення і основним сенсом написання і публікації травелогів. Інтерес публіки до наукових фактів і практично важливої інформації був насамперед зумовлений потребами імперії, яка розширювалася. У вікторіанську епоху література подорожей перетворилася на найважливіше поле обговорення та поширення головних ідей імперського проекту. Звіти мандрівників становили основу для міркувань вчених про закономірності політичного та економічного розвитку суспільства, комерсанти знаходили в них інформацію про

можливі нові ринки і джерела сировини, урядові кола черпали в травелогах відомості, що дозволяли приймати дипломатичні рішення, нарешті, обивателі дізнавалися з них про світ “поза Європою” і формували свою думку про нього.

Як відмічає Кулакова Е.А. прагнення Туманного Альбіону до політичної гегемонії і нових економічних придбань було стимулом для підданих англійської корони відвідувати незнайомі країни, розвідувати нові території, порівнювати далекі краї зі своєю батьківщиною [6]. Німецький історик Х. Квадфліг, що вивчав подорожі британців у ранній Новий час, писала, що вже в XVI – XVII ст. “Англія завжди ставала відправною точкою в їх описах, не важливо, що вони описували, і порівняння здебільшого були на користь Англії” [28].

Особливу роль у популяризації знання про населення та географію імперських рубежів зіграли роботи британських мандрівників 1850-70-х рр. Ці тексти фактично заклали канон жанру “імперської” подорожі і найбільш повно втілили в собі зміни що сталася в вікторіанський період, а саме переорієнтацію науки на службу імперії.

Експедиції Р. Бертона і Д. Спіка 1857-1858 рр., Д. Спіка і Д. Гранта 1860-1863 рр., С.У. Бейкера 1862-1865 рр., Д. Лівінгстона 1865-1873 рр., Г.М. Стенлі 1871-1877 рр., а також десятка інших менш відомих мандрівників протягом декількох десятиліть приковували увагу англійської громадськості до новин з “Чорного континенту”, стимулюючи і задовольняючи той “феноменальний інтерес до всього африканського”, який мандрівник Джозеф Томсон назвав однією з найбільш яскравих особливостей XIX століття [30].

Загадка витоків Нілу широко обговорювалася в пресі, книги дослідників Африки розходилися величезними тиражами, виступи мандрівників з доповідями про результати експедицій збирали повні зали [29], а дослідники швидко ставали національними героями [25].

Велику активність в популяризації мандрівництва проявляло Королівське географічне товариство, створене в 1830 р. Товариство публікувало наукові звіти мандрівників у власних періодичних виданнях і допомагало їм видавати книги з описами експедицій. Так, саме Мерчисон умовив Девіда Лівінгстона написати його першу книгу про подорожі по півдню Африки. Книга, видана Дж. Мюрреем в 1857 г, мала феноменальний успіх: вона розійшлася загальним накладом в 70 000 копій і принесла її автору більше 12000 ф.ст. [34].

Крім видань Королівського географічного товариства, звіти про подорожі публікувалися у літературних журналах, наприклад, “Вестмінстер Рев'ю” або “Блеквудз Меgezін”. Крім того, праці мандрівників охоче публікували великі видавництва, такі як “Стенфорд”, “Джонстон”, “Макміллан”; лідируючі позиції тут займав вже згадуваний видавничий дім Джона Мюррея. Різного виду дорожні нотатки, щоденники, звіти, мемуари займали верхні рядки в списках видавництв і мали величезні тиражі. Коментатор журналу “Блеквудз Меgezін” нарікала на те, що “майже кожен десятий з величезної юрби туристів, спонукуваний найбільш похвальними мотивами – покрити витрати подорожі ... або поділитися враженнями зі світом, –

вважає необхідним написати книгу ... І цей потік розширюється з кожним роком” [26].

У XVIII ст. на основі еволюції “Ходіння” в дорожні нотатки, виникає як жанр літературна подорож. У художніх “подорожах” автори намагаються виділити суспільно- та державно значимі проблеми і самостійно намітити шляхи їх вирішення, представивши свою точку зору. У літературних подорожах, на відміну від наукових та інших видів, інформаційний матеріал висвітлювався на основі художньої та ідеологічної концепції автора. Сюди можна віднести такі просвітницькі романи-подорожі, як “Робінзон Крузо” Д. Дефо, “Подорож Гуллівера” Дж. Свіфта тощо.

Перенесення уваги з зовнішнього середовища на переживання героя створює види літературної подорожі, не властиві раннім епохам: наприклад, сентиментальна подорож (подорожі Стерна, Карамзіна), що переростає в публіцистичну форму (“Подорож з Петербурга до Москви” Радищева), або лірична подорож (подорож Чайльд-Гарольда Байрона). Близько до цих жанрів примикає і подорож як форма “виховного роману” (“Вільгельм Мейстер” Гете, “Гейнрих фон Офтердінген” Новалиса). У всіх цих видах роману враження подорожі цікавлять автора не самі по собі, але лише тими переживаннями, які вони пробуджують “в душі героя”. Інша лінія літературного використання подорожі – “вигадана подорож” – створює одну з поширених форм роману утопічного і сатиричного, починаючи від Сірано де Бержерака і Вольтера і кінчаючи Г. Уелльсом. І тут загальною є лише зовнішня схема подорожі, конкретно ж її зміст нескінченно змінюється. Поряд з оповідальними жанрами подорож широко використовується в описових жанрах – від улюблених “прогулянок” до псевдокласичної і сентиментальної поезії (Брокес, Деліль, цвинтарна поезія) [11, с. 282].

Твори літератури, виражали не тільки естетичні, а й філософські ідеали епохи, пропонували свої способи бачення світу та його опису. Раціоналізм епохи Просвітництва, сентиментальний напрямок у літературі, романтизм визначали не тільки позицію автора стосовно сприймається їм дійсності, але диктували мову її опису. Якщо послідовники Стерна вважали подорож “подорожжю серця до природи”, як в її ідилічно-пасторальному розумінні, так і в натурфілософському, то під впливом романтиків природа ставала відображенням душі і помислів самого мандрівника.

Література подорожей, як жанр, також пропонувала деякі моделі оповіді, які простежуються не лише в літературних за своєю суттю, як наприклад, “Листах російського мандрівника” [5] і наслідуваннях їм, але і в описах, зроблених виключно для вузького (як правило, сімейного або дружнього) кола читачів. Така модель оповіді припускала жанровий синкретизм опису, імітацію його нелітературності, просвітницьку установку автора, особливу увагу до новизни інформації, що повідомляється і високу цінність особистих свідчень про зображуваний предмет.

У цей же період література подорожей стає складовою частиною журнального процесу. Як приклад, назовемо публікацію в журналі “Китайських листів” Олівера Голдсмита, які є наслідуванням “Перських листів” Шарля Монтеск’є. В основі цих листів лежить

жанр вигаданих подорожей. У 1762 році спостереження Олівера Голдсмита втілилися в книгу під назвою “Громадянин світу”, а її автор одразу опинився в ряду найпомітніших журнальних авторів XVIII ст. До середини XIX ст. журнал подорожей стає самостійним типом видання. А жанри нарис-подорожі або репортажу-подорожі стають одними з найбільш затребуваних у світовій періодиці другої половини дев’ятого століття.

Одними з найпоширеніших жанрів літератури подорожей в цей час стали також путівники. Путівники для світських мандрівників почали з’являтися в XVII ст., а особливого поширення набули в XVIII-XIX століттях. Це явище, насамперед, пов’язане з поширенням масового туризму. На думку одного з вчених масовість – завжди поняття відносне, але зі спрощенням комунікацій (залізниці, пароплави) число людей, що пересуваються з рекреаційно-пізнавальними цілями, постійно зростала. Відповідно, зародився і комерційний попит на універсальний довідник, який замінив собою безліч книг – історичних та подорожніх нарисів та інших творів, які читалися освіченими мандрівниками при підготовці до поїздки. Другим фактором у потребі путівників можна назвати розвиток курортів, які потребували реклами.

Особливий внесок у розвиток путівників вніс К. Бедкер. У 1827 році він заснував видавництво, яке спеціалізувалося на випуску путівників. Воно отримало визнання, і продукція Бедкера користувалася популярністю. Першим в 1829 році вийшов путівник по місту Кобленц. Новий тип довідника підносив багату інформацію в доступній формі, одночасно забезпечуючи мандрівника усіма потрібними практичними порадами [12]. В Англії подібні видання-довідники випускав Джон Мюррей. Син відомого англійського книговидавця прославився не тільки виданням серйозної наукової літератури, а й серією англійських путівників для мандрівників. Французький письменник-географ Жоанн-Адольф Лорен (1813–1881) склав і видав докладні описи окремих департаментів та міст Франції, а потім ці описи були покладені в основу серії путівників «Collection des Guides- Joanne» [19].

Видання путівників в силу їх зростаючої популярності ставало серійним. У серіях виходили путівники не тільки по німецьких землях і містах, а й іншим європейським країнам, а також по містах світу. На перший план висувалася фігура упорядника, який найчастіше був і видавцем путівників, а потім його ім’я отримувала заснована ним серія путівників. Європейський турист ніколи не вирушав у подорож, не вивчивши попередньо путівник і не вибравши підходящий маршрут, тому традиція серійного видання довідкової літератури для забезпечення туристів необхідною інформацією відразу ж закріпилася і активно розвивалася в найбільших європейських країнах.

Тож до XIX ст. вже існувало безліч книг, автори яких докладно описували своє перебування в чужих країнах. Дж. Бузард, розглядаючи феномен подорожі Європою, писав, що в XIX ст. автори травелогів вже не могли пройти повз величезний масив літератури, в якій у всіх подробицях були описані багато країн і конкретні маршрути. Британський дослідник зазначив, що у Великобританії XVIII – XIX ст. подорожі і

читання розглядалися як елементи, що доповнюють один одного. Відбувався циклічний “ритуальний” процес, коли “читачі формували свої очікування і оживляли в пам’яті свої минулі подорожі через читання текстів” [16].

Висновки. Таким чином, завдяки зростанню добробуту європейців та інтересу до самоосвіти, а також підвищенню ефективності типографських технологій, в процес читання залучалися все більш широкі групи населення, збільшуючи попит на друковану продук-

цію. Популярність, якою користувалася література подорожей в цей період, означала, що образи, які створювалися авторами тревелогів, мали велику аудиторію, циркулюючи серед дуже різних соціальних шарів, формували уявлення про різні землі і народи, що їх населяли і ставали частиною свідомості європейців, формуючи їх кругозір і визначаючи ставлення до світу за межами Європи. Література подорожей цього періоду стала підґрунтям для розвитку подальших туристичних напрямів і уяв.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Барроу Дж. // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890 – 1907.
Barrou J. // Enciklopedicheskiy slovar Brokgauza i Efrona: v 86 tomakh (82 t. i 4 dop.). – SPb., 1890 – 1907.
2. Гуминский В.М. Открытие мира или путешествия и странники / В.М. Гуминский. – М.: Современник, 1987. – 286 с.
Guminskiy V.M. Otkrytie mira ili puteshestviya i stranniki [Discovery of the world or travel and strangers] / V. M. Guminskiy. – M.: Sovremennik, 1987. – 286 s.
3. Гуминский В.М. Проблема генезиса и развития жанра путешествий в русской литературе: Автореф. дис. . канд. филол. наук. / В.М. Гуминский. – М., 1979. – 23 с.
Guminskiy V.M. Problema genезisa i razvitiya zhanra puteshestviy v russkoy literature [The problem of the genesis and development of the genre of travel literature in Russian]: avtoref. dis. kand. filol. nauk. / V. M. Guminskiy. – M., 1979. – 23 s.
4. Ивашина Е.С. "Путешествие" как жанр русской литературы конца XVIII – первой трети XIX в.: (К специфике изучения) / Е.С. Ивашина // Культурологические аспекты теории и истории русской литературы. – М., 1978. – С. 50–55.
Ivashina E. S. "Puteshestvie" kak zhanr russkoy literatury konca XVIII – pervoy treti XIX v.: (k specifikе izucheniya) ["Journey" as a genre of Russian literature of the late XVIII century – the first third of the XIX century: (to study the specificity)] / E. S. Ivashina // Kulturologicheskie aspekty teorii i istorii russkoy literatury. – M., 1978. – S. 50–55.
5. Карамзин М.Н. Письма русского путешественника / М.Н. Карамзин. – М.: Университетская типография Хр. Ридигера и Хр. Клаудия, 1797–1801.
Karamzin M. N. Pisma russkogo puteshestvennika [Letters of a Russian Traveler] / M. N. Karamzin. – M.: Universitetskaya tipografiya Hr. Ridigera i Hr. Klavdiya, 1797–1801.
6. Кулакова Е.А. Сочинения британцев о путешествиях в Россию второй четверти XIX века / Е.А. Кулакова // Диалог со временем. – 2012. – Вып. 39. – С. 79–93.
Kulakova E. A. Sochineniya britancev o puteshestviyakh v Rossiyu vtoroy chetverti XIX veka [British writings about travel to Russia the second quarter of the XIX century] / E.A. Kulakova // Dialog so vremenem. – 2012. – Vyp. 39. – S. 79–93.
7. Прокофьев Н.И. Литература путешествий XVI–XVII веков / Н.И. Прокофьев // Записки русских путешественников XVI–XVII веков. – М.: Советская Россия, 1988. – С. 5–20.
Prokofev N. I. literatura puteshestviy XVI – XVII vekov [Travel literature XVI–XVII centuries] / N.I. Prokofev // Zapiski russkix puteshestvennikov XVI – XVII vekov. – M.: Sovetskaya Rossiya, 1988. – S. 5–20.
8. Роболы Т. Литература "путешествий". В кн.: Русская проза / Т. Роболы / Под ред. Б. Эйхенбаума и Ю. Тынянова. – Л.: Academia, 1926. – С. 42–73.
Roboli T. Literatura "puteshestviy". v kn.: Russkaya proza [Literature "travel"] / T. Roboli / pod red. B. Ejxenbauma i Yu. Tynyanova. – L.: Academia, 1926. – S. 42–73.
9. Рычаловский Е.Е. Представления иностранцев о русских политических реалиях и практика процессов по государственным преступлениям в елизаветинское время / Е.Е. Рычаловский // “Вводя нравы и обычаи Европейские в Европей-

ском народе”: К проблеме адаптации западных идей и практик в Российской империи. – М.: РОССПЭН, 2008. – С. 88–98.
Rychalovskiy E.E. Predstavleniya inostrancev o russkix politicheskix realiyax i praktika processov po gosudarstvennym prestupleniyam v elizavetinskoe vremya [Representations of foreigners on Russian political realities and practice processes for state crimes in Elizabethan times] / E.E. Rychalovskiy // “Vvodya nrayvy i obychai Evropejskie v Evropejskom narode”: K probleme adaptacii zapadnykh idey i praktik v Rossijskoj imperii. – M.: ROSSPEN, 2008. – S. 88–98.

10. Строев В. Париж в 1838 и 1839 годах. Путевые записки и заметки / В. Строев – СПб.: В тип. Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1842. – 243 с.

10. Строев В. Париж в 1838 и 1839 годах. Путевые записки и заметки [Paris in 1838 and 1839. Travel notes and notes] / V. Stroev – SPb.: V tip. Sobstv. E. I. V. Kancelarii, 1842. – 243 s.

11. Шачкова В.А. “Путешествие” как жанр художественной литературы: вопросы теории / В.А. Шачкова // Вестник Нижегородского государственного университета имени Н.И. Лобачевского. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2008. – №23. – С. 277–282.

11. Шачкова В.А. “Путешествие” как жанр художественной литературы: вопросы теории [“Journey” as a genre of fiction: Theory] / V.A. Shachkova // Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta imeni N.I. Lobachevskogo. – N. Novgorod: Izd-vo NNGU im. N.I. Lobachevskogo, 2008. – №23. – S. 277–282.

12. Baedeker Karl. Italian. Handbuch für Reisende / Karl Baedeker. – Leipzig: Verlag von Karl Baedeker, 1879. – 454 с.

13. Beck W. Narratives of World Heritage in Travel Guidebooks / W. Beck // International Journal of Heritage Studies. – 2006. – Vol. 12. – № 6. – P. 521–535.

14. Bendix R. Capitalizing on Memories Past, Present, and Future: Observations on the Intertwining of Tourism and Narration / R. Bendix // Anthropological Theory. – 2002. – Vol. 2 – № 4. – P. 469–487.

15. Burton R.F. Zanzibar; and two months in East Africa / R.F. Burton // Blackwood’s Magazine. – 1858. – Vol. 83. – February. P. 200–224; March. P. 276–290; May. P. 572–589.

16. Buzard J. The Beaten Track: European Tourism, Literature, and the Ways to Culture: 1800–1918 / J. Buzard. – Oxford: Clarendon Press, 1993. – 357 p.

17. Campbell M. B. The Witness and the Other World: Exotic European Travel Writing, 400–1600. – Ithaca and London: Cornell University Press, 1988.

18. Elsrud, T. Risk Creation When Travelling: Backpacker Adventure Narration. // Annals of Tourism Research. – 2001. – Vol. 28. – № 3. – P. 591–617.

19. Environs de Paris – Paris: Librairie Hachette et Cie, 1907. – 400 с.

20. Fabian J. Time, Narration, and the Exploration of Central Africa // Narrative. – 2001. – Vol. 9. – № 1. – P. 3–20.

21. Kohl J. G. Reisen im Inneren von Russland und Poien. – Dresden und Leipzig: in der Arnold-ischen „Buchhandlung”, 1841. – 467 с.

22. McCabe S., Foster C. The Role and Function of Narrative in Tourist Interaction // Tourism and Cultural Change. – 2006. – Vol. 4 – № 3. – P. 194–215.

23. Mills S. Discourses of Difference: an Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism. – London: Routledge, 1991.
24. Noy C. A Narrative Community: Voices of Israeli backpackers. – Detroit: Wayne State University, 2007.
25. Oliphant M. The Nile // Blackwood's Magazine. – 1866. – Vol.100, August. – P. 205–224.
26. Petherick Mrs. Mrs. Petherick's African Journal // Blackwood's Magazine. – 1862. – Vol. 91, June. – P. 673–701.
27. Pratt M. L. Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation. London: Routledge, 2008.
28. Quadflieg H. Approved Civilities and the Fruits of Peregrination: Elizabethan and Jacobean Travellers and the Making of Englishness // The Making of Modern Tourism: The Cultural History of the British Experience: 1600–2000. – N.Y.: Palgrave, 2002. – P. 21–46.
29. Sir Samuel Baker on Central Africa // Times. – 1873. – 9 Dec. – P. 5.
30. Thomson J. The Results of European Intercourse with the African // Contemporary Review. – 1890. – Vol. 57, March. – P. 339–352.
31. Tivers J., Rakić T. Narrating the Stories of Travel and Tourism Conference Session at the Royal Geographical Society with Institute of British Geographers Annual Conference. – London, 2010. – 1–3 September.
32. Tucker H. Narratives of Place and Self: Differing Experiences of Package Coach Tours in New Zealand // Tourist Studies. – 2005. – Vol. 5. – № 3. – P. 267–282.
33. Tussyadiah I., Fesenmaier D. Mediating Tourist Experiences: Access to Places via Shared Videos // Annals of Tourism Research. – 2009. – Vol. 36 – № 1. – P. 24–40.
34. Youngs T. Africa/The Congo: the politics of darkness // The Cambridge Companion to Travel Writing / Ed. by P. Hulme and T. Youngs. Cambridge: Cambridge University Press. – 2002. – P. 156–173.

Bozhko L.D.

Literature of Travels XVIII-XIX cen. and its influence on the formation of cultural meanings of their time

Abstract. The article traced the changes that have occurred in the development of travel literature during the XVIII-XIX centuries. and clarified the influence of the track discourse on the formation of new cultural meanings, in particular on the development of tourism. Analyzed the development of travel literature in the UK – the homeland of tourism. Noted the role of travel literature as a major field of discussion and spreading of the basic ideas of the imperial project of Great Britain. Revealed the generation and growth of commercial demand for universal directory-guide.

Keywords: *travel literature, travel notes, United Kingdom, the works of British travelers, the Royal Geographical Society, a literary journey, guidebook*

Божко Л.Д.

Литература путешествий XVIII-XIX вв. и ее влияние на формирования культурных смыслов своего времени

Аннотация. В статье прослежены изменения, которые происходили в развитии литературы путешествий на протяжении XVIII-XIX вв. и выяснено влияние путевого дискурса на формирование новых культурных смыслов, в частности на развитие туризма. Проанализировано развитие литературы путешествий в Великобритании – родине туризма. Отмечено роль литературы путешествий как важнейшего поля обсуждения и распространения основных идей имперского проекта Великобритании. Выявлено зарождение и рост коммерческого спроса на универсальный справочник-путеводитель.

Ключевые слова: *литература путешествий, путевые заметки, Великобритания, работы британских путешественников, Королевское географическое общество, литературное путешествие, путеводитель*